

ความเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบและแนวความคิดของอนุสาวรีย์ไทย ที่อุทิศให้วีรชน

อาจารย์รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง*

อนุสาวรีย์ไทยในคติโบราณ

อนุสาวรีย์หมายถึงสิ่งที่สร้างไว้เป็นที่ระลึกถึงบุคคลหรือเหตุการณ์สำคัญ อนุสาวรีย์ในคติของไทยแต่เดิมมิได้หมายถึงอนุสาวรีย์(Monument)ในแบบปัจจุบัน ในอดีตเมื่อสร้างอนุสาวรีย์เพื่อระลึกถึงบุคคลหรือเหตุการณ์ใดๆก็ตามย่อมมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิด

อนุสาวรีย์ตามคติเดิมของไทยอยู่ในลักษณะของรูปเคารพต่างๆ ไม่เว้นแม้กระทั่งพระพุทธรูป นอกจากนี้สถูปเจดีย์ตามวัดวาอารามก็จัดว่าเป็นอนุสาวรีย์ทั้งสิ้น¹

ในอดีตเมื่อจะสร้างอนุสรณ์เพื่อรำลึกถึงผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์สำคัญใดๆก็มักสร้างในลักษณะของเจดีย์หรือวัด² หากตรวจสอบในหลักฐานลายลักษณ์อักษรพบว่าความคิดนี้มีความเนิ่นนานแล้วในขนบธรรมเนียมของไทย การสร้างวัดเพื่อเป็นอนุสรณ์มีตัวอย่างเช่น ในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 โปรดให้สร้างวัดราชบูรณะบนสถานที่ที่ถวายพระเพลิงเจ้าอ้ายพระยากับเจ้ายี่พระยา³ ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โปรดให้สร้าง

*อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี

¹นิธิ เอียวศรีวงศ์. “สงครามอนุสาวรีย์กับรัฐไทย”, ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 (มกราคม 2533), หน้า 81.

²พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. “เจดีย์ยุทธหัตถ์มีจริงหรือ?”, ใน เจดีย์ยุทธหัตถ์มีจริงหรือ? (กรุงเทพฯ : มติชน, 2539), หน้า 115.

³พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2505), หน้า 11.

วัดพระรามขึ้น ณ ที่ถวายพระเพลิงสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1⁴ หรือในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ โปรดให้สร้างวัดศพนครขึ้นบนสถานที่ที่ถวายพระเพลิงพระสุริโยทัย⁵

สำหรับการสร้างสถูปเจดีย์เพื่อเป็นอนุสรณ์มีตัวอย่างเช่น เจดีย์สององค์ที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 โปรดให้ก่อสร้าง ณ บริเวณที่เจ้าอ้ายพระยากับพระยี่พระยาขาดคอช้าง⁶ หรือการสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุอัฐิท้าวสุรนารี ท่านถึงแก่อสัญกรรมเมื่อ พ.ศ. 2395 เจ้าพระยามหินทรธิบดี ผู้เป็นสามีได้สร้างเจดีย์บรรจุอัฐิไว้ ณ วัดศาลาลอย ต่อมาเมื่อชำระุดทรุดโทรมพลตรีพระยาสิงหเสนี (สะอาด สิงหเสนี) ได้สร้างถู่ขนาดเล็กบรรจุอัฐิท้าวสุรนารีขึ้นใหม่ ตั้งอยู่ที่วัดกลาง โดยมีข้อความจารึกไว้ว่า “อนุสาวรีย์ ท่านท้าวสุรนารี อายุได้ 81 ปี ถึงแก่กรรม เดือน ห้า ปี ชวด จัตวาศก จุลศักราช 1214”⁷

ทั้งวัดและเจดีย์ต่างๆเหล่านี้เป็นอนุสาวรีย์เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์หรือบุคคลตามโลกทัศน์เดิมของไทย นอกจากจะเป็นที่ระลึกแล้วยังเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลให้แก่ผู้เสียชีวิตและผู้สร้างด้วย เป็นความเชื่อที่เกี่ยวพันกับพุทธศาสนาอย่างแยกไม่ออก

เป็นที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งว่าวัดหรือเจดีย์ต่างๆเหล่านี้สร้างขึ้นโดยบุคคลที่ใกล้ชิดหรือมีสายสัมพันธ์กับผู้ที่ต้องการระลึกถึง กล่าวคือ การสร้างวัดราชบูรณะและเจดีย์สององค์ของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ก็เพื่ออุทิศให้กับพระเชษฐาของพระองค์ หรือการสร้างวัดศพนครของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิก็เพื่ออุทิศให้กับพระสุริโยทัยพระมเหสีของพระองค์ แม้แต่การสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุอัฐิท้าวสุรนารีก็เป็นเรื่องของผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับท่านเป็นผู้สร้าง เริ่มตั้งแต่สามีของท่านและต่อด้วยพลตรีพระยาสิงหเสนี(สะอาด สิงหเสนี) ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับท้าวสุรนารีเช่นกัน⁸

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 12-13.

⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 59-60.

⁶“พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ”, ใน คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2510), หน้า 446.

⁷ในลักษณะ ลิมศิริ. ที่ระลึกสร้างฐานแท่นอนุสาวรีย์ ท้าวสุรนารีใหม่ พ.ศ. 2510 (นครราชสีมา : โรงพิมพ์บริษัทรวมจิตราษสีมาจำกัด, 2510), หน้า 5-6.

⁸สายพิน แก้วงามประเสริฐ. การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (กรุงเทพฯ : มติชน, 2538), หน้า 79.

อนุสาวรีย์ไทยในกระแสดวงศก

อนุสาวรีย์ตามกระแสดวงศกได้เริ่มสร้างขึ้นเป็นครั้งแรกในช่วงปลายรัชกาลสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยมีการสร้างพระบรมรูปเหมือนของพระองค์มีกล้ำเนื้อเป็นแบบฝรั่งอันเป็นผลมาจากได้เห็นแบบอย่างจากกษัตริย์ทางยุโรปที่ส่งพระรูปของตนมาเป็นบรรณาการทำการครั้งแรกนี้เข้าใจว่าคงเป็นฝีมือของช่างยุโรป

จุดเปลี่ยนที่สำคัญที่สุดได้แก่การสร้างพระบรมรูปทรงม้าในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กระแสดวงศกจากตะวันตกที่พบในอนุสาวรีย์แห่งนี้มีทั้งสถานที่ตั้งซึ่งอยู่ในพื้นที่สาธารณะอันเปิดโล่ง เป็นรูปเหมือนที่มีกายวิภาคดูเช่นคนธรรมดาทั่วไป ไม่เหมือนรูปเคารพตามโลกทัศน์เดิม และที่สำคัญมูลเหตุในการสร้างมิได้มีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อในพุทธศาสนา

มูลเหตุในการสร้างพระบรมรูปทรงม้าเกิดจากสาเหตุสำคัญคือ เมื่อ พ.ศ. 2450 ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปเป็นครั้งที่ 2 ได้เริ่มก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคมแล้ว และมีการคิดทำสนามใหญ่ที่เชื่อมต่อระหว่างพระที่นั่งอนันตสมาคมกับถนนราชดำเนิน ประกอบกับในช่วงเวลานั้นใกล้ถึงอภิเษกสมรสของพระองค์จะเสด็จขึ้นครองราชย์ครบ 42 ปี ซึ่งยาวนานที่สุดกว่ากษัตริย์พระองค์ใด สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช จิตรีศปธิษษากับเสนาบดีได้ข้อสรุปว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ปกครองประเทศและสร้างความรุ่งเรืองให้แก่ประชาชน เห็นควรให้ประชาชนทั่วพระราชอาณาเขตบริจาคทรัพย์ตามกำลัง รวมเงินนั้นทูลเกล้าถวายเพื่อทรงใช้ตามพระราชหฤทัย ในช่วงเวลาเดียวกันนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทอดพระเนตรพระราชวังแวร์ซายส์และรูปพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทรงม้า ทรงปรารถนาถ้ามีพระบรมรูปของพระองค์เช่นนี้ประดิษฐานที่สนามใหญ่ที่เชื่อมระหว่างพระที่นั่งอนันตสมาคมและถนนราชดำเนินก็คงเป็นสง่าดี เมื่อเป็นเช่นนี้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชจึงกราบทูลขอถวายพระบรมรูปทรงม้านั้น โดยใช้เงินที่ได้จากประชาชนมาเป็นค่าใช้จ่ายในการสร้าง^๑

^๑สมเด็จพระอรรษยาดำรงราชานุภาพ. ขุมนุมพระนิพนธ์(บางเรื่อง). อนุสรณ์เนื่องในงานฌาปนกิจศพนางทิพย์ เพิ่มบริษา 7 กุมภาพันธ์ 2508 (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2508), หน้า 20-22.

อนุสาวรีย์ทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ 1: ส่วนผสมของคติไทยโบราณกับกระแสตะวันตก

สงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2457 ตรงกับรัชกาลของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่างกลุ่มประเทศมหาอำนาจกลาง อันได้แก่ เยอรมัน ออสเตรีย และฮังการี กับฝ่ายสัมพันธมิตรอันได้แก่ ญี่ปุ่น อิตาลี โรมานีเย โปรตุเกส สหรัฐอเมริกา และอื่นๆ ในระยะแรกของสงครามประเทศไทยยังคงประกาศตนเป็นกลาง จนถึงวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2460 ไทยได้เข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร ประกาศสงคราม กับกลุ่มประเทศมหาอำนาจกลาง

ดังนั้นจึงได้ประกาศเรียกพลอาสาสมัครเพื่อจัดตั้งกองทหารส่งไปงานพระราช สงคราม จนกระทั่งมีการสงบศึกและลงนามในหนังสือสัญญาสันติภาพ ทหารอาสาได้กลับ ถึงประเทศไทยเมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ.2462 และในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ.2462 เป็นวันฝังอัฐิทหารที่ถึงแก่กรรมซึ่งได้เผามาแล้วตั้งแต่ยุโรป อัฐิบรรจุอยู่ในกล่องรูปลูก กระสุนปืนใหญ่ตั้งอยู่บนแท่นบรรจุลงในฐานอนุสาวรีย์ที่ตั้งอยู่ที่ศเหนือของสนามหลวง¹⁰ อนุสาวรีย์แห่งนี้จึงมีชื่อว่าอนุสาวรีย์ทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ 1 (รูปที่ 1-2)

อนุสาวรีย์แห่งนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่สาธารณะเปิดโล่งมีรูปทรงเป็นเจดีย์ทรงปราสาทบาง ท่านเห็นว่าน่าจะสัมพันธ์กับเจดีย์สมัยศรีวิชัย เช่น พระบรมธาตุไชยา¹¹ แต่บางท่านเห็นว่าน่า จะสัมพันธ์กับเจดีย์สมัยสุโขทัยมากกว่า¹² ในที่นี้เห็นว่าแนวความคิดหลังน่าจะถูกต้อง ภายใน ชุมจะระนำทั้งสี่ทิศมีจารึกหินอ่อนกล่าวถึงรายละเอียดเหตุการณ์ที่ไทยได้เข้าร่วมรบใน สงครามโลกครั้งที่ 1 และรายชื่อของทหารอาสาที่เสียชีวิตในสมรภูมิ (รูปที่ 3)

อนุสาวรีย์แห่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงรอยต่อทางความคิดของคนไทยที่มีต่ออนุสาวรีย์ ด้วย กล่าวคือ การสร้างเจดีย์เพื่อเป็นที่ระลึกหรืออนุสรณ์แก่ผู้วายชนม์ เป็นคติที่โยงใยอยู่ กับความเชื่อทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นโลกทัศน์ตามแบบดั้งเดิมของคนไทย ในขณะที่การตั้ง อยู่ในพื้นที่สาธารณะเปิดโล่งแทนที่จะเป็นวัดหรือศาสนสถานย่อมสะท้อนถึงกระแสการ สร้างอนุสาวรีย์แบบตะวันตก ดังนั้นอนุสาวรีย์ทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ 1 จึงเกิดขึ้น จากการผสมผสานวัฒนธรรมเดิมของไทยกับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างลงตัว

¹⁰กิตติ สิริรัตนไชยขงศ์. อนุสาวรีย์สำคัญของไทย (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2514), หน้า 209.
¹¹สุจริต ถาวรสุข. พระประวัติ และ งานศิลปะ ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุ วัดติวงศ์ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2511), หน้า 212.
¹²รัชชชัย ยอดพิชัย. เจดีย์ในประเทศไทยหลัง พ.ศ. 2475 (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา ประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), หน้า 32.

แนวความคิดที่อาจแฝงอยู่ในอนุสาวรีย์แห่งนี้ยังอาจมีมากกว่าความต้องการให้เป็นที่ระลึกถึงทหารผู้เสียชีวิต จารึกหินอ่อนที่ประดับอยู่ภายในจะรณามิข้อความตอนหนึ่งว่า “ทหารที่มีนามจารึกไว้ที่อนุสาวรีย์นี้ ... นับว่าล้วนเป็นผู้ซึ่งได้สละชีวิตถวายเป็นราชพลี เพื่อแผ่เกียรติคุณของชายไทยและกรุงสยามทั้งเพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์แห่งธรรมระหว่างประเทศ จึงได้สร้างอนุสาวรีย์นี้ขึ้นไว้.. เพื่อให้คนไทยทั้งหลายได้ระลึกถึงและดูเป็นตัวอย่างอันดีงาม...” อนุสาวรีย์แห่งนี้จึงมิใช่ที่บรรจุอัฐิของทหารที่เสียชีวิตเท่านั้น แต่ยังเป็นอนุสรณ์ถึงบทบาทของคนไทยที่มีต่อนานาชาติด้วย เป็นอนุสรณ์ถึงการมีส่วนร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกระแสของความรู้ลึกลับชาตินิยมและความพยายามสร้างประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาชาติอารยประเทศ เป็นสิ่งที่พบเห็นได้โดยทั่วไป การส่งทหารอาสาไปร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 ก็เพื่อแสดงเกียรติภูมิและความเท่าเทียมกับนานาชาติ อนุสาวรีย์แห่งนี้จึงอาจสร้างขึ้นมาเพื่อยืนยันความสำคัญของไทยที่มีความเท่าเทียมกับนานาชาติ รวมถึงส่งผลต่อภาพพจน์ที่ดีของประเทศด้วย¹³ อนุสาวรีย์แห่งนี้จึงมีความสัมพันธ์กับเรื่องการเมืองอย่างยากที่จะปฏิเสธ

สารทางการเมืองในอนุสาวรีย์หลักสี่และอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 ผู้อุปถัมภ์การสร้างอนุสาวรีย์เปลี่ยนจากสถาบันกษัตริย์มาเป็นรัฐบาลคณะราษฎร ในช่วงนี้มีเหตุการณ์ที่สำคัญได้แก่ กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476 และกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส พ.ศ. 2483-2484 ทั้งสองเหตุการณ์ทำให้มีการสร้างอนุสาวรีย์หลักสี่หรืออนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ (รูปที่ 4) และอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ (รูปที่ 5) ตามลำดับ

รายละเอียดของอนุสาวรีย์ทั้งสองแห่งมีดังนี้

อนุสาวรีย์หลักสี่ อนุสาวรีย์แห่งนี้มีชื่อเรียกหลายชื่อ เดิมมีชื่อว่าอนุสาวรีย์ 17 ทหารและตำรวจ และยังมีชื่อเรียกอื่นๆอีกเช่น อนุสาวรีย์ปราบกบฏ ปัจจุบันมีชื่อเรียก

¹³ พิบูลย์ หัตถโลกศล. อนุสาวรีย์ไทย : การศึกษาเชิงการเมือง, (รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 68-69

อย่างเป็นทางการว่าอนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิและเป็นที่ระลึกถึงทหารและตำรวจที่เสียชีวิตในเหตุการณ์กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476 เหตุการณ์ครั้งนั้นเกิดขึ้นจากบุคคลคณะหนึ่งที่เรียกกันว่า “คณะกู้บ้านเมือง” นำโดยพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดชกฤดากร ได้รวบรวมทหารและพลเรือนจากจังหวัดนครราชสีมา สระบุรี อุทัย เป็นต้น บังคับให้รัฐบาลในขณะนั้นลาออกหรือปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของคณะกู้บ้านเมือง แต่ไม่อาจตกลงกันได้ ทำให้เกิดการปะทะกันขึ้นบริเวณบางเขน ตั้งแต่วันที่ 12-16 ตุลาคม 2476 ฝ่ายคณะกู้บ้านเมืองจึงแตกพ่ายไป ผลจากการสู้รบครั้งนี้ทำให้มีทหารและตำรวจฝ่ายรัฐบาลเสียชีวิต 17 นาย¹⁴ การต่อสู้กันครั้งนี้สะท้อนให้เห็นสภาวะของบ้านเมืองช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เป็นอย่างดี ว่ายังมีการต่อสู้กันทางความคิดระหว่างฝ่ายที่สนับสนุนการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชกับฝ่ายคณะราษฎร

อนุสาวรีย์แห่งนี้เป็นแบบสมัยใหม่ รูปทรงมิได้มีความสัมพันธ์กับความเชื่อในพุทธศาสนา มีลักษณะเป็นแท่นฐานรองรับพานรัฐธรรมนูญ ผนังด้านหน้าจารึกนามของทหารและตำรวจที่เสียชีวิต ผนังด้านขวาของอนุสาวรีย์เป็นรูปครอบครัวชาวนา ซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของชาติ ผนังด้านซ้ายของอนุสาวรีย์เป็นรูปเสมาธรรมจักร หมายถึงความสงบสุขของชาติ ผนังด้านหลังได้อัญเชิญโคลงพระราชนิพนธ์สยามานุสสติแห่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาจารึกไว้ เพื่อเตือนใจให้ชาวไทยทั้งหลายมีความสามัคคีปรองดองกัน¹⁵

กรณีของอนุสาวรีย์หลักสี่หากพิจารณาจากคำกราบบังคมทูลของหลวงพิบูลสงครามที่ใช้ในงานเปิดอนุสาวรีย์ จะเห็นได้ว่ามีความคิด อุดมการณ์ทางการเมืองอยู่ในอนุสาวรีย์แห่งนี้เพิ่มเติมเปี่ยม เช่น “...กระทรวงกลาโหมของอุทิศอนุสาวรีย์แห่งนี้ไว้แก่ชาติไทย เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติเตือนใจชาวไทยว่า อย่าแตกความสามัคคีกันทั้งการคิด การพูด และการทำ...”¹⁶

รูปทรงของอนุสาวรีย์หลักสี่ซึ่งมีพานรัฐธรรมนูญตั้งอยู่บนสุด ย้ำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองและความสำคัญของรัฐธรรมนูญที่เป็นหลักในการปกครองประเทศ อนุสาวรีย์แห่งนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงชัยชนะของรัฐบาลพลเรือนที่มีต่อฝ่ายกษัตริย์และฝ่าย

¹⁴กิตติ สิริรัตนไชยวงศ์. อนุสาวรีย์สำคัญของไทย. หน้า 221-223.

¹⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 225-227.

¹⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 223-224.

อนุรักษนิยม¹⁷ เป็นสัญลักษณ์ของการพิทักษ์ปกป้องรัฐธรรมนูญอันเป็นสัญลักษณ์ของระบอบการปกครองแบบใหม่ และสื่อความหมายถึงการปราบปรามผู้ก่อกวนระบอบเก่า¹⁸ อนุสาวรีย์แห่งนี้จึงกลายเป็นเครื่องมือสื่อสารทางการเมืองไปด้วยในตัว แทนที่จะเป็นที่ระลึกถึงผู้เสียชีวิตเท่านั้น

อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิและเป็นที่ระลึกถึงกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ไทยได้ขอให้รัฐบาลฝรั่งเศสปรับปรุงเส้นเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนใหม่ แต่ฝรั่งเศสไม่ยอมกรณีพิพาทจึงเริ่มขึ้นตามชายแดนบางแห่งและทวีความรุนแรงมากขึ้นกรณีพิพาทยุติลงในวันที่ 28 มกราคม 2484 โดยการเจรจาไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่น กรณีพิพาทครั้งนี้ส่งผลให้คนไทยอันประกอบด้วยทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ และพลเรือนเสียชีวิตเป็นจำนวน 59 นาย¹⁹

อนุสาวรีย์แห่งนี้มีรูปร่างที่สัมพันธ์กับความเชื่อในพุทธศาสนาเช่นกัน (รูปที่ 5) แต่สัมพันธ์กับการสู้รบ มีลักษณะเป็นดาบปลายปืน 5 เล่มรวมกัน ความสูง 50 เมตร และมีรูปวีรชนทั้ง 5 เหล่าอันได้แก่ทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ และพลเรือนประดิษฐานอยู่ที่ด้านทั้งห้า และมีแผ่นทองแดงจารึกพระนามและนามของผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์

จากสุนทรพจน์ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม กล่าวในการเปิดอนุสาวรีย์แห่งนี้เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2485 ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเปลี่ยนแปลงการปกครองและเป็นวันชาติในสมัยนั้น ได้สะท้อนให้เห็นอีกเช่นกันว่าอนุสาวรีย์แห่งนี้มีได้สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงผู้เสียชีวิตเท่านั้น แต่ยังสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือสื่อสารและกล่อมเกลாதองการเมืองของรัฐบาลด้วย “...อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมินี้เป็นเครื่องเตือนใจปวงชนชาวไทยโดยไม่มีวันลืมน่า ประเทศไทย ได้กู้เกียรติศักดิ์ของตนได้สำเร็จด้วยน้ำมือวีรชนคนไทยทั้ง ๕ เหล่า คือ ทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ และพลเรือน ซึ่งต่างได้ยอมสละชีพเพื่อชาติ อันเป็นการเสียสละสูงสุดที่ไม่มีมีการเสียสละใดๆจะยิ่งไปกว่า ...คุณงามความดีของวีรชนเหล่านี้ก็ยังคงสถิตอยู่

¹⁷พิบูลย์ หัตถโลกศ. อนุสาวรีย์ไทย : การศึกษาเชิงการเมือง, หน้า 73-74.

¹⁸มานิตย์ นवलละอ. สัญลักษณ์ทางการเมืองในการเมืองไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการใช้สัญลักษณ์ทางการเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487) (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 104.

¹⁹กิตติ ตีรรัตนไชยวงศ์. อนุสาวรีย์สำคัญของไทย, หน้า 233-235.

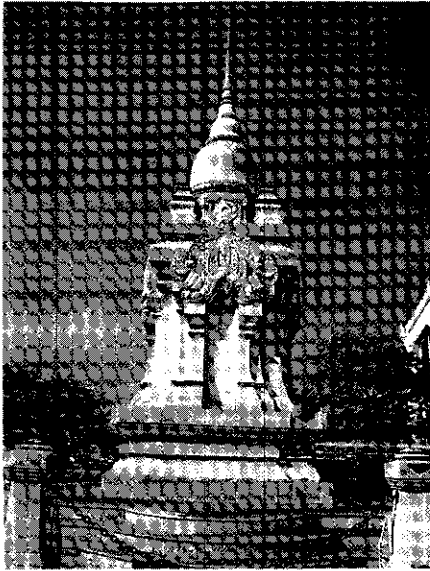
ไม่มีวันเสื่อมคลาย และอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิจะเป็นเครื่องยังความระลึกให้ปรากฏอยู่เป็นนิรันดร์ว่า ไทยได้สู้รบในสมรภูมิอย่างกล้าหาญ ...ยังเป็นเครื่องกล่อมเกลารำใจให้อุณหภูมิคนไทยรุ่นหลังมีมานะมันบากบั่นอดทนปลุกใจให้กล้าหาญ “ทั้งเกิดความรักชาติโดยสมบูรณ์...”²⁰

ดังนั้นทั้งอนุสาวรีย์หลักสี่และอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ แม้จะสร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิของวีรชนผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์สู้รบ แต่รูปทรงก็ไม่มีอะไรที่เชื่อมโยงได้กับคติความเชื่อในพุทธศาสนาอันเป็นแบบอย่างเดิมของอนุสาวรีย์ไทยได้เลย นอกจากนี้อนุสาวรีย์ทั้งสองยังมีเจตนาที่เด่นชัดกว่าก็คือ เป็นเครื่องมือสื่อสารทางการเมืองและอบรมกล่อมเกลากองการเมืองของรัฐที่ถ่ายทอดต่อประชาชนด้วย

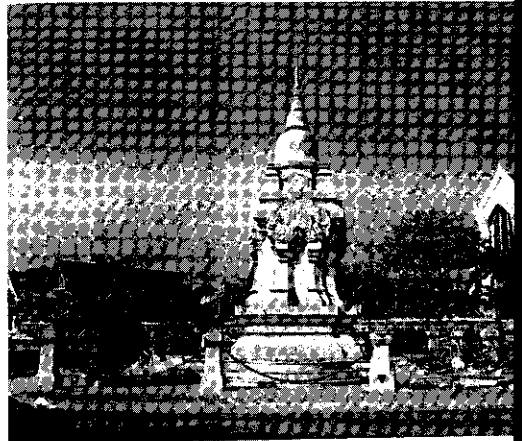
สรุป

อนุสาวรีย์ตั้งแต่อดีตมีความเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบและความคิดที่แตกต่างกันออกไป ในโลกทัศน์แบบเดิมของไทยเมื่อสร้างอนุสรณ์ถึงผู้เสียชีวิตจะออกมาในลักษณะของวัดหรือสถูปเจดีย์ในวัด อันเป็นแบบอย่างที่ยังเชื่อมโยงกับความเชื่อทางพุทธศาสนา ต่อมาเมื่อกระแสตะวันตกได้แพร่เข้ามา อนุสาวรีย์แบบเดิมของไทยจึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง จากเดิมที่เคยอยู่ในวัดกลับกลายมาตั้งอยู่ในที่สาธารณะเปิดโล่ง รูปทรงก็ได้เป็นสถูปเจดีย์อีกต่อไป และจากเดิมที่ตั้งใจอุทิศให้กับผู้เสียชีวิตและเป็นกิริยาบุญของผู้สร้าง กลับกลายมีสาระทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง จนในที่สุดอนุสาวรีย์ที่สร้างให้วีรชนผู้เสียชีวิตกลับกลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองมากกว่าความต้องการที่จะระลึกถึงเขาเหล่านั้นจริงๆ

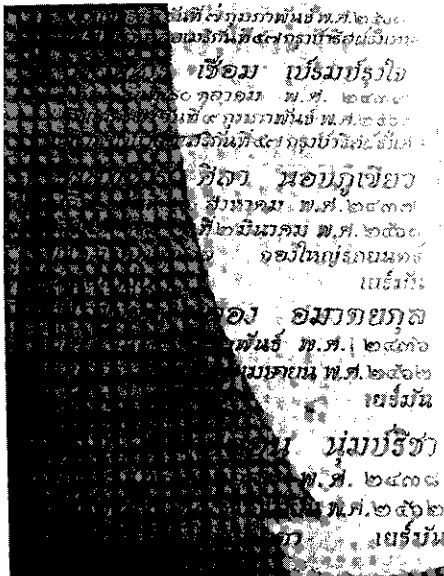
²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 240-241.

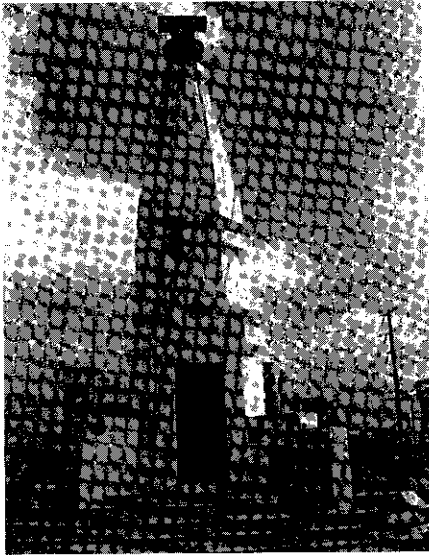
รูปที่ 1 อนุสาวรีย์ทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ 1 มีรูปทรงเป็นเจดีย์ตามแบบอย่างของอนุสาวรีย์ในโลกที่คนไทย

รูปที่ 2 อนุสาวรีย์ทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ 1 ตั้งอยู่บนลานสาธารณะเปิดโล่ง อันเป็นลักษณะของอนุสาวรีย์ตามโลกที่คนตะวันตก

รูปที่ 3 รายชื่อทหารอาสาที่เสียชีวิตในสงครามโลกครั้งที่ 1 ถูกจารึกไว้บนหินอ่อน ประดับอยู่ในกระนำของอนุสาวรีย์

รูปที่ 4 อนุสาวรีย์หลักสี่ หรืออนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงทหาร และ ตำรวจฝ่ายรัฐบาลที่เสียชีวิตในเหตุการณ์กบฏนครเขมรแดง รูปทรงของอนุสาวรีย์ไม่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อในพุทธศาสนาอีกต่อไป แต่กลับแสดงให้เห็นถึง สาระทางการเมืองในระบอบเวลานั้น ดังเห็นได้จากการทำพานรัฐธรรมนูญบนยอดสุด (ภาพถ่ายโดย นางสาวพงษ์สุภา พงษ์สามารถ)

รูปที่ 5 อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส และ บรรจ้อิฐวีรชนไทยผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์ดังกล่าว รูปทรงของอนุสาวรีย์เป็นดาบปลายปืน 5 เล่มรวมกัน และมีรูปปั้นวีรชนทั้ง 5 เหล่าประดับอยู่ เป็นรูปทรงที่สามารถปลุกใจประชาชนให้รักชาติ และสละชีพเพื่อชาติได้เป็นอย่างดี

